

SULEVI RIUKULEHTO
*Dosentti, tutkimusjohtaja, aluehistoria ja
kulttuuriperintö
Helsingin yliopisto Rurality-instituutti*

KATJA RINNE-KOSKI
*HTM, tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto Rurality-instituutti*

Maaseudun muuttuva asumiskokemus

Kodin tila ja aika

Artikkelissa tarkastellaan maaseudun asumiskokemusta kahdesta näkökulmasta: miten kotoisuus rakentuu ja miten siitä puhutaan? Pohdimme asumisen ja kotikokemuksen suhdetta. Mikä tekee asumisesta kodikasta? Mitä asioita asunnossa täytyy olla, jotta se tuntuu kodilta? Esitämme kuudesta pääluokasta koostuvan kotoisan kodin mallin. Tulkintaosassa tarkastelemme asumiskokemuksen tilallisuutta ja ajallisuutta siten, että pääpaino on asumisen temporaalisuudessa: miten kotia eletään? Erotamme viisi ajallisuuden ilmenemis- muotoa, joista erityistä huomiota kiinnitetään monipaikkaisuuden peräkkäisiin ja rinnakkaisiin muotoihin. Lopuksi esittelemme neljä asumiseen liittyvää puhunutta: perintö, erottelu, kiintymys ja ikääntyminen. Pääaineistoina ovat Kolmannen iän kotiseutukokemukset asumisessa -hankkeen virikekeskustelut ja eläytymistehtävät, jotka toteutettiin Etelä-Pohjanmaalla sekä Helsingissä 2013–2014.

Avainsanat: asuminen, koti, kotoisuus, kokemuksellisuus, kolmas ikä

”Perinteinen suomalainen puutalo, jossa mulla on ilo ja onni nytkin asua. Järven rannalla keskellä kaupunkia.”

”[Kun se] muutti – – tuohon pankin taloon, niin se ei mennyt koskaan kotiin, se meni osakkeeseen. Nyt kysyin, – – että säkö meet nyt osakkeeseen, niin se [vastasi:] – – ‘Ei, se on nykyisin kiinteistö.’”

Kodilla on monia toisiinsa lomittuvia merkityksiä. Se voi tarkoittaa rakennusta, mutta myös synnyinpaikkaa, olemisen luontevuutta ja helpoutta tai ihmissuhteita. Kodista puhutaan toisiaan täydentävissä merkityksissä jopa yhden puheenvuoron aikana. Sama moniulotteisuus koskee myös kotia suppeampaa asumisen käsitettä: siinäkin on aineellinen puoli, rakennukset, huoneet ja esineet, mutta se on myös ihmissuhteita, tekemistä ja toimintaa.

Maaseudulla asuu pysyvästi noin 1,6 miljoonaa ihmistä: yli kolmasosa suomalaisista (Sireni ym. 2017, 27–28). Lisäksi maaseutu on osa yli puolen miljoonan suomalaisen vapaa-ajan asumista (Suomen virallinen tilasto (SVT): Rakennukset ja kesämökit 2017). Todellisuudessa luku on suurempi, sillä kaikkia vapaa-ajan asumiskäytössä olevia rakennuksia ei ole sellaisiksi tilastoitu (Tiihonen 2013). On mielekästä puhua monipaikkaisesta

asumisesta, jossa elämä jakautuu maaseudulle ja kaupunkiin. Tästä jakautumisesta on kokemuksia ennen muuta niillä suurten ikäluokkien edustajilla, jotka kohtasivat 1960- ja 1970-lukujen kaupungistumisen. On odotettu, että heidän kokemuksensa saattavat näkyä asumiseen liittyvissä valinnoissa, kun suuret ikäluokat eläköityvät (Karisto 2005, 39). Tämä odotus näyttää nyt toteutuneen ainakin siinä mielessä, että suuret ikäluokat muodostavat merkittävän osan koko maaseudun väestöstä ja vapaa ajan asukkaista (Helminen ym. 2017, 19).

Suuret ikäluokat elävät niin sanottua kolmatta ikää, työuran ja varsinaisen vanhuuden väliin jäävää aktiivista elämänvaihetta (esim. Karisto 2004, 91). Elinajanodotteen pidentyessä yhä useampi jää eläkkeelle hyväkuntoisena. Eläkeläisen elämä ja tapa olla ikääntynyt muuttuvat. Nyt eläköityvien eläkeläisyys on erilaista kuin aikaisempien sukupolvien. (Karisto 2005, 52–53, 91–92.) Kolmatta ikää elävien valinnat vaikuttavat yhteiskuntaan kokonaisvaltaisesti, mutta sillä on erityinen vaikutus suomalaisen maaseudun tulevaisuuteen.

Ikääntyvien asumista on tutkittu esimerkiksi asuinpaikkojen (Helminen ym. 2017), asuintoiveiden ja -tarpeiden (Juntto 2008; Jalava ym. 2017) ja paikassa ikääntymisen näkökulmista (Vuorinen 2009). Asumisen kokemuksellinen puoli tunnetaan huonommin (Aaltonen ym. 2015, 264–266, myös Jolanki 2015, 251–260).

Tarkastelumme kiinnittyy historian ja maantieteen rajapinnassa tehtyyn kodin kokemukselliseen tutkimukseen, jossa fenomenologialle tyypillisesti tarkastellaan ihmistä samaan aikaan tilan ja ajan kehyksissä. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti aloitti kodin tutkimukseen keskittyvän tutkimuslinjan syksyllä 2011. Aluksi paneuduttiin kotiseutukäsityksiin, kehitettiin tutkimusmenetelmiä ja kerättiin tietoa kotiseutusuunnittelun tarpeisiin. Kotiseutua tarkasteltiin yksittäisen kunnan (Riukulehto & Suutari 2012), kylän (Riukulehto & Rinne-Koski 2013) ja asunnon tasolla (Riukulehto & Rinne-Koski 2016). Myöhemmin on paneuduttu muun muassa ylikunnalliseen kotiseutukokemukseen (*Kotiseutua kokemassa* 2018) sekä kotikokemuksen ajallisuuteen.

Tutkimuslinjassa rakennetussa tutkimuskeh-

tyksessä on kolme käsitteellistä tasoa. Hallitsematon tilan ja ajan kaaos (kehyksen 1. aste) muuttuu paikoiksi ja tapahtumiksi (2. aste), kun ihmiset antavat asioille erityisiä merkityksiä. (Braudel 1969; Tuan 1977/2011, 73; Dardel 1952/1990, 56–57.) Paikat ja tapahtumat esiintyvät aina pareina. Koki-
jan mielessä eivät kuitenkaan kulje paikat ja tapahtumat vaan niistä tehdyt tulkinnat (3. aste), jotka kukin muodostaa itse vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. (Riukulehto & Rinne-Koski 2015, 116–121.)

Tässä artikkelissa ajallista tapahtuman tulkintaa kutsutaan muistoksi, ja tilallista paikan tulkintaa maisemaksi. Kun ihminen myöhemmin käsittelee paikkoja ja tapahtumia, hän ajattelee nimenomaan niistä muodostettuja tulkintoja. Muistot ja maisemat ovat kokemuksen perusosatekijöitä. Näin syntyy esimerkiksi tässä artikkelissa tarkasteltava kotikokemus: Asunto muuttuu kodiksi, kun koetut asiat eletään muistoiksi, ja ne yhdistyvät muilta kuultuihin kertomuksiin. Samassa elämisprosessissa tila tarkentuu paikoiksi ja edelleen tulkituiksi maisemiksi. Voidaan puhua kotimuistoista ja kotimaisemista, jotka kietoutuvat erottamattomasti yhteen kotikokemukseksi. Kaikelle tulkinnalle tulee narratiivinen luonne, kun asioista kerrotaan itselle ja muille. Tämän kertomuksen voi tutkijakin tavoittaa esimerkiksi keskusteluaineistosta.

Keskeinen tutkimuskäsitteemme on kodin tunne eli kotoisuus. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa sillä on useita vastineita (*sense of home*, *homeness*, joskus myös *sense of belonging*). (Riukulehto & Rinne-Koski 2016.) Koti merkitsee sitä asioiden piiriä, jonka parissa ihminen tuntee olevansa kotonaan. Nyt kiinnostuksen kohteena on erityisesti asumisen kotoisuus: Mikä tekee asunnosta kodin? Miten kotoisuus rakentuu ja miten siitä puhutaan?

Ihannekodin malli

Asumiseen keskittyvä aineistomme kerättiin 2013–2014 Kolmannen iän kotiseutukäsitykset asumisessa -hankkeen neljässä ryhmäkeskustelussa Vimpelissä, Lappajärvellä, Alajärvellä ja Helsingissä yhteistyössä paikallisten järjestöjen kanssa. Kotikokemuksista ja kotoisuuden rakentumisesta

Kuva 1. Sanapilvi: millä sanoilla kodista puhutaan?

keskustelleet informantit (n=33) olivat kolmannen iän edustajia (keski-ikä 71 vuotta), jotka asuivat pääsääntöisesti maaseudulla. Kaupunkikokemusta toi yksi pääkaupunkiseudulla asuvien, juuriltaan eteläpohjalaisten asukkaiden kanssa toteutettu keskustelu.

Keskustelujen tiedonkeruumenetelmä oli virikehaastattelu (Suutari & Rinne-Koski 2015, 59–60.) Informantit reagoivat ryhmälle esitettyihin virikkeisiin, joista seitsemän oli asumiseen liittyviä kuvakollaaseja, yksi oli sanavirike ('Koti') ja yksi kysymyspari: 'Mikä kodeista on ollut tärkein? Mikä kodeista on ollut kotoisin?'. Virikkeet nostavat keskusteluun myös sellaisia näkökulmia ja teemoja, joita tutkija ei etukäteen ole osannut ennakoita tai muotoilla kysymyksiksi. Tämä on menetelmän vahvuus, mutta samalla myös riski: etukäteen ei voi tietää, miten virike ryhmässä toimii.

Aineistoon kuuluu myös kaksi kirjallista tehtävää, joita käytimme ihannekodin mallin rakentamisessa. Pysyimme mainitsemaan ja perustelevaan kolme asiaa, jotka tekevät asunnosta kodin. Eläytymistehtävässä pyydettiin kuvaamaan uutta kotia muuton jälkeen. Kaikki aineistot tallennettiin, litteroitiin tekstiksi ja arkistoitiin tutkimuskäyttöön Kotimaisten kielten keskukseseen.

Siirtolaisten parissa tekemässään kodin mallinnuksessa Kimberly Dovey (1999, 149) erottaa viisi tekijää. Kodilla on paikka, perintö ja yhteys luontoon. Ihannekotiin kuuluu myös kulttuuri, ja sitä hallitaan itsenäisesti. Samantyyppiset tekijät nousevat esille myös suomalaisten kokemuksissa. Asumiskeskustelujen kirjalliset tehtävät tuottivat 181 ihannekodin määrettä. Vastauksille ei annettu edes ohjeellisia malleja tai vaihtoehtoja. Tehtäviä edelsi 1,5 tunnin virikekeskustelu, jonka kuluessa osallistujat ehtivät pohtia asunnon kotoisuutta perusteellisesti. Keskustelun jälkeen annettu kirjallinen vastaus ei siis ollut spontaani ensireaktio.

Vastauksien yleiskuva näkyy kuvan 1 sanapilvessä, jonka pohjana on koko kirjallisen tehtävän tekstimassa. Pilvi on muodostettu Tagxedo-ohjelmalla siten, että tekstimassasta poistettiin tuki- ja sidesanat, verbit, erisnimet ja yksittäinen sana koti. Jäljelle jääneet sanat kirjoitettiin perusmuotoon. Yksiköt ja monikot säilytettiin. Esitys rajattiin 200

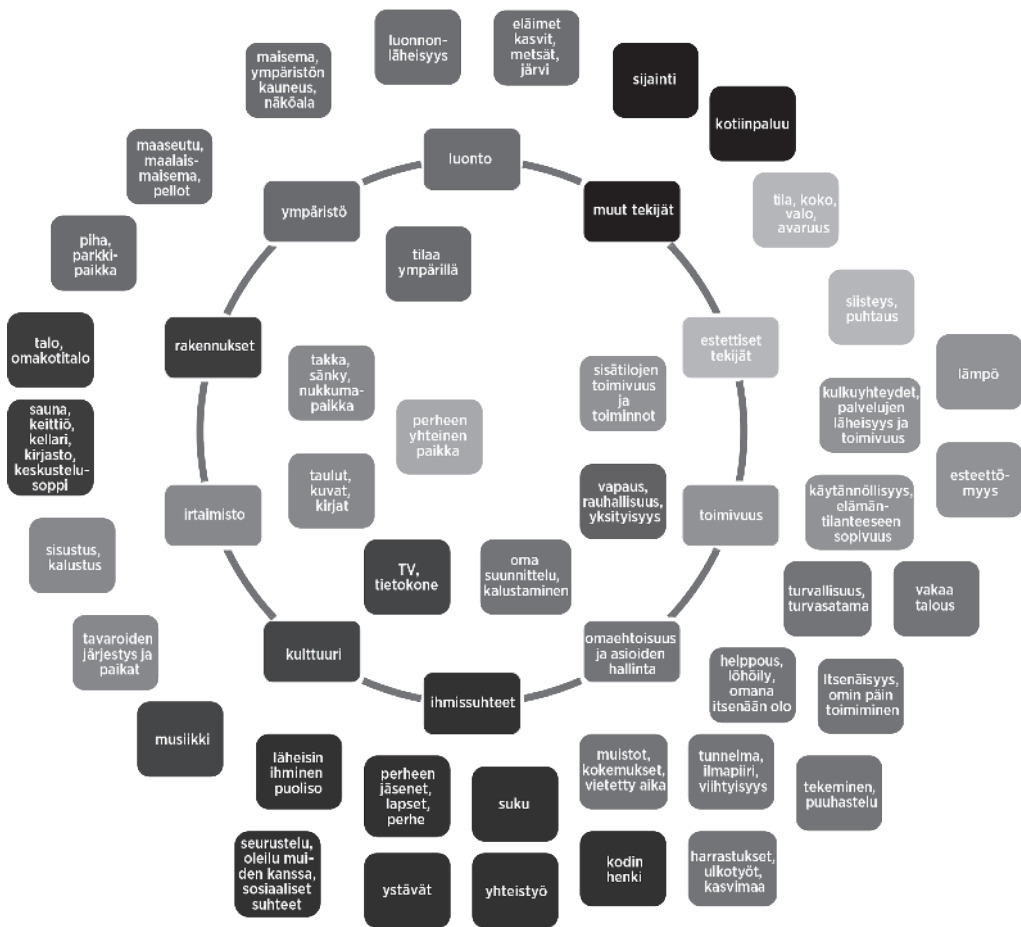
sanaan. Pilven avulla on helpompi hahmottaa, millä sanoilla kodikkaasta asunnosta puhutaan. Suurimmalla näkyvät sanat (esimerkiksi ympäristö, oma, hyvä, paikka, perhe, palvelut, ihmiset, läheinen, helppo ja rauhallinen) toistuivat vastauksissa useimmin. Harvinaisempia olivat esimerkiksi huonetilat: sauna ja keittiö.

Kotoisuuden mallintamiseksi vastaukset ryhmiteltiin luokkiin (kuva 2). Ihmissuhteista kertovat pilvessäkin hyvin näkyvät sanat puoliso, lapset, ystävät jne. Yhteydestä läheisiin kertovat myös ilmapiiri, henki ja yhdessä. Toinen luokka, sanat kuten oma, helppo, toimiva, turvallisuus ja rauhallinen liittyvät elämänhallintaan ja omaehtoisuuteen. Pienemmässä, mutta selvästi erottuvassa roolissa ovat rakennukseen liittyvät tila, sauna ja esineet.

Avoimien vastausten luokittelu on aina jossain määrin tulkinvaraista, sillä kaikilla käsitteillä on yhteyksiä moniin yläkäsitteisiin. Maininta kirjat voidaan tulkita yhtä lailla esineiden kuin kulttuurin ilmaukseksi. Pällekkäisyydet ymmärtäen pyrimme tekemään luokittelun siten, että klustereiden määrä ja kaatoluokka muut jäivät mahdollisimman pieneksi. Päädyimme kymmeneen luokkaan: luonto, ympäristö, rakennus, irtaimisto, kulttuuri, ihmissuhteet, omaehtoisuus ja asioiden hallinta, toimivuus, esteettiset tekijät ja muut tekijät. Näin hahmottuneet luokat on kuvassa 2 kerätty kehälle, ja vastaavat asiasanat ryhmitetty luokkasanan läheisyyteen.

Mainintojen esiintymistä hahmotetaan kuvassa 3. Eniten mainintoja keräsi ihmissuhteiden luokka. Siihen liittyi yli neljännes kaikista asiasanoista. Vastauksissa erottui kolme alaryhmää. Ensinnäkin luettiin varsinaisia ihmissuhteita (esim. läheinen, perhe, suku). Toisena alaryhmänä erottui kodin tunnelma. Jokaisessa keskustelussa vastaukseksi annettiin kodin henki. Varsin lähelle sitä tulevat myös tunnelma ja ilmapiiri, jota tarkennettiin muun muassa määreillä rakkaus, raittius ja rauha. Muotoilu ”perheen yhteinen paikka” sisältää viittauksen sekä ihmissuhteisiin että rakennuksen huonejärjestelyihin. Kolmanneksi ihmissuhteita kuvattiin historiaan ja ajan kulumiseen liittyvillä tekijöillä (yhteiset muistot, kokemukset, yhteinen aika).

Omaehtoisuuden ja elämänhallinnan luokkaan

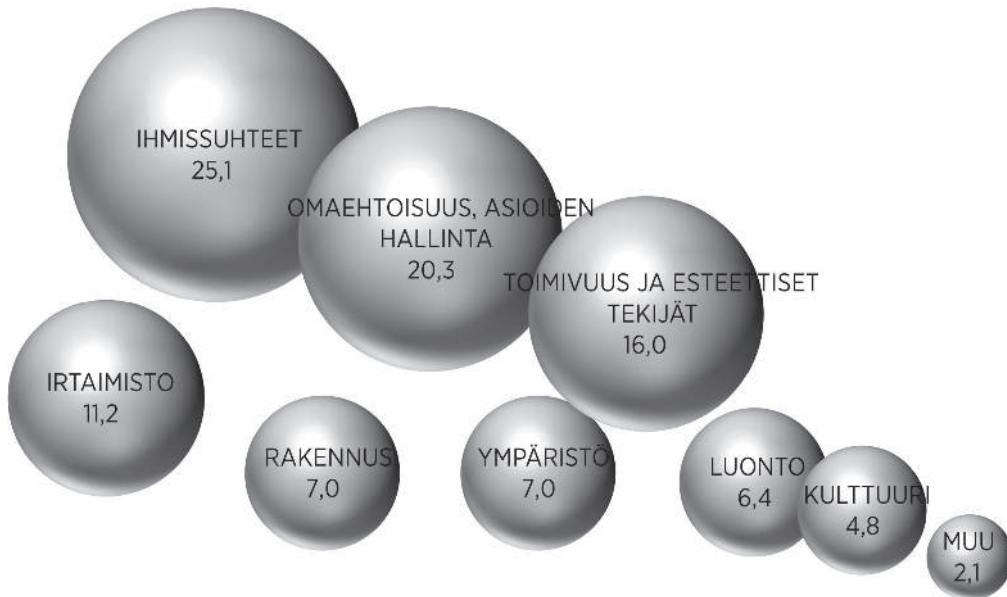
Kuva 2. Mikä tekee asunnosta kodin? Vastaukset ryhmiteltyinä kymmeneen klusteriin.

ryhmittyi viidennes vastauksista. Tässä luokassa on monia omiin mahdollisuuksiin ja vapauteen liittyviä sisältöjä. Kuvattiin omaa toimivaltaa ja itsenäisyyttä (elämisen vapaus, yksityisyys, suunnittelu omannäköiseksi). Kuvailtiin myös olemisen helpoutta, mahdollisuutta löhöillä ja olla oma itsensä. Toiseksi nimettiin itsenäisyyteen liittyviä asioita: mahdollisuus suunnitella ja kalustaa asunto. Kolmas lähestymissuunta oli turvallisuus: tuki ja turva, turvasatama. Kaikki nämä asiasanat limittyvät monin tavoin toisiinsa. Enemmän omaksi alaryhmäkseen voidaan jäsentää tekemisen kautta tapahtuva omaehtoinen itsensä toteuttaminen. Mainittiin puuhastelu, harrastukset, kasvimaa ja ulkotyöt. Yhdessä vastauksessa mainittiin myös

taloudellinen vakaus, joka sekkin liittyy elämäntalouteen.

Toimivuuden luokassa käsiteltiin palveluja (saavutettavuus, läheisyys, kulkuyhteydet) ja toimivia sisätiloja (sopivuus, käytännöllisyys, esteettömyys). Esteettinen puoli korostui kuvailtaessa asunnon kokoa, sen ympärillä olevaa tilaa ja niihin liittyviä määreitä (valo, avaruus, siisteys, kauneus). Puheen- vuoroista on usein mahdotonta ja tarpeetontakin määrittää, oliko ajatuksissa päällimmäisenä funktionaalisuus vai esteettisyys. Esimerkiksi valoisuudella, puhtaudella ja tilavuudella on molemmat ulottuvuudet. Esteettisyyskin on eräänlaista toimivuutta. Ruma asunto ei toimi, vaikka olisi muilta ominaisuuksiltaan kuinka näppärä. Siksi näiden

Mikä tekee kodin? (%)

Kuva 3: Vastausten prosenttiosuudet kuplakaaviona.

tekijöiden yhdistäminen on perusteltua. Yhteensä toimivuus ja esteettiset tekijät kattoivat 16 prosenttia asiasanoista.

Ympäristön luokassa huomio kiinnittyi talon ulkopuolelle: maisemaan, ympäristön kauneuteen ja näköalaan. Se tarkentui maaseuduksi, pelloiksi, Helsingin eteläpohjalaisten keskustelussa myös parkkipaikaksi. Viitattiin myös suoraan luontoon (luonnonläheisyys, metsät, eläimet, kasvit, järvi, erityisesti aineiston keruualuetta hallitseva Lappa-järvi). Luontoa ja ympäristöä ei voi mielekkäästi erotella toisistaan. Usein niihin viitattiin samanaikaisesti (esim. maisema). Yhteensä ne muodostivat lähes 14 % kaikista tapauksista.

Kolmannen toisiinsa lomittuvan parin muodostavat rakennus ja irtaimisto: yhteensä ne kattoivat 18 % maininnoista. Itse talo mainittiin vain kolmesti. Usein kodikkuus paikantui johonkin rakennuksen osaan: saunaan ja keittiöön, mainittiin myös kellari ja keskustelusoppi. Irtaimisto keräsi asuinrakennusta enemmän mainintoja. Seiniä tärkeämmäksi koetaan sen sisäpuolella oleva sisustus (kalustus, esineet, tavaroiden järjestys ja

paikat). Mainittiin myös sänky ja nukkumapaikka sekä takka. Omana alaryhmänä irtaimiston luokassa erottuivat kodinkoneet, mukavuudet ja varusteet. Erikseen mainittiin televisio ja tietokone. Niillä on oma roolinsa myös kodin kulttuuriesineinä.

Kulttuurin luokka on kotoisuuden osatekijänä hankala käsitteen monimerkityksisyyden vuoksi. Kapeimmillaan kulttuurilla tarkoitetaan taidetta tai korkeakulttuuria, laajimmillaan se nielee sisäänsä kaiken inhimillisen keräilystä avaruuslentoihin. Ahtaasti eri taidemuotoihin (kirjat, musiikki, taulut, elokuva) rajattuun kulttuurin luokkaan ryhmäytyi vajaa viisi prosenttia määreistä. On huomattava, että muotoilu, esine- ja rakennuskulttuuri jäävät näin määritellyn luokan ulkopuolelle.

Luokittelu kattaa hyvin vastauksien koko kirjon. Jäännösluokkaan muut jäi vain kaksi vastausta. Yhdessä kerrottiin, että kodikkuus syntyy kotiin palaamisesta. Toisessa mainittiin sijainti tietyllä paikkakunnalla. Tietyin varauksin tämäkin voitaisiin sijoittaa luokkaan ympäristö. Klusteroin-

Kuvio 4: Mikä tekee asunnosta kodin?

nin tuloksena saatu kotoisan kodin malli on esitetty kuviossa 4.

Asumiskeskustelujen yksittäisissä puheenvuoroissa ihannekoti tarkentui ohjeiksi ja mielipiteiksi asunnon koosta, rakennusmateriaaleista, ikkunoista, koristekasveista, seuraläimistä, kulttuuriharrastuksista, siitä miten saunotaan ja miten kahvi juodaan tai vaikkapa suhteista omiin lapsiin, lapsenlapsiin ja naapureihin. Mieltymykset vaihtelivat, mutta samat kodikkuuden osakokonaisuudet erottuivat aina: rakennus irtaimistoinen, luonto ja ympäristö, kulttuuri, kodin toimivuus ja esteettisyys sekä suurimpina tekijöinä ihmissuhteet ja omaehtoinen elämäntoiminta. Koti on elämää, muistoja ja maisemia.

Kotia eletään

Kodin historiallisen tulkinnan peruskehys on aika. Vain eletynä asunnosta tulee koti. Asuminen on prosessi, jonka kuluessa tapahtuu asioita: ihmiset vanhenevat, heidän ajattelutapansa ja

ihmissuhteensa muuttuvat. Myös kodin fyysiset puitteet muuttuvat: kotia voidaan laajentaa, peruskorjata ja muunnella elämän tarpeiden mukaisesti. Se voi myös pienentyä, jopa tuhoutua.

Historianteoriaalista pohjaa kodin ajalliseen tulkinnalle tarjoavat ranskalaiset Paul Ricoeur ja Pierre Nora. Molemmat jatkavat saksalaisen fenomenologin Martin Heideggerin jalanjäljissä. Ricoeurin mukaan maantieteellistä paikkaa on mahdotonta ajatella ilman, että se kohdentuu tiettyyn hetkeen tai ajanjaksoon. Tämä pätee myös kodin kokemuksiin. Tilan ja ajan side toimii molempiin suuntiin: Lapsuudenmuistot sijoittuvat aina ympäristöihin ja paikkoihin. Muistojen maailma ei koskaan ole ihmisistä tyhjä (Ricoeur 2000, 51–52, 148–149, 480–490) Pierre Noran pääteoksessa (1983–1992, 5 nidettä) paikoille annetaan erityinen tehtävä muistojen säilyttäjinä: paikoissa tapahtumien muisto säilyy. Kodin ajallisuus kuului voimakkaasti asumiskeskusteluissa.

”[On] omia muistojen tavaroita ja lasten tavaroita – –, kun kysyin että saako sen hävittää tai luovuttaa jollekin. ’Älä nyt vielä, älä nyt vielä!’ Ne pitää vaan olla siellä.”

Edellä mainitun Kimberly Doveyn (1999) mallissa aika ja tila ovat kodin osatekijöitä. Me suljimme molemmat oman mallimme ulkopuolelle. Ei siksi, että aika ja tila olisivat vähämerkityksisiä, vaan päinvastoin siksi, että ne kutoutuvat läpitunkevasti ja aina kokemuksellisuuden kaikkiin osiin – ei pelkästään kodikkuuden kokemiseen. Rakennuksella on paikka tai useita paikkoja, koti sijaitsee jossain tilassa, esineilläkin on paikkansa. Kaikki kotoisuuden luokat ovat läpitiilallistuneita ja läpiajallistuneita. Luonto, rakennukset, ihmissuhteet ja asioiden hallinta muuttuvat ajassa.

Yksi kodin tilaan liittyvä erityinen piirre on monipaikkaisuus. Kodin kokemus ei rajaudu yhteen paikkaan, sillä kodin kokemus on kokonaisuus, joka rakentuu monessa paikassa samanaikaisesti ja peräkkäin. Koti ei myöskään rajoitu vain yksityisiin tiloihin. Kodin piirteitä voi liittyä vaikkapa kouluun, kulmapubiin, pysäköintialueeseen tai kotikirkkoon. Julkiset tilat ovat tärkeitä kotoisuuden muodostumisessa varsinkin, jos oma asunto tuntuu epäkodikkaalta. (Gorman-Murray 2006, Manzo 2003.) Monipaikkaisuus on myös ajallinen ilmiö. Se rakentuu toisiaan seuraavista paikkakokemuksista. Kotikokemus voi liittyä moneen peräkkäiseen asuntoon tai pitkään ajanjaksoon monessa rinnakkaisessa kodissa.

”Meillä on ne kesäpaikat. Minäkin asun oikeestaan kahta kotia. Mä asun kesällä Kuopiossa kesäkotia noin kolme–neljä kuukautta vuodesta. Sitten mun synnyinkoti on siellä Pohjanmaalla Vimpelissä, et sinnekin pitäis ehtiä sinne ihan lapsuuden sielunkotiin niinkun elämään, ja sitten täällä Espoossa tämä koti, että tässä sukuloidaan niin kauan, kun meillä on terveyttä, voimaa, jaksamista.”

Vaikka puheenvuoro periaatteessa kertoo rinnakkaisesta monipaikkaisuudesta, siinä on voimakas ajallisuus. Aikaa jaetaan monelle paikalle. Rinnakkaisissa paikoissa eletään peräkkäisiä jaksuja. Monipaikkaisesti asuva ei suinkaan aina miellä kaikkia paikkoja kodeikseen tai kotikokemuksensa tasaveroisiksi osiksi. Esimerkiksi yksinään Ranskassa elänyt keskustelijat ei kokenut ulkomaan

asuntoa kodikseen. Kotikokemusta ei syntynyt, koska tärkeää ihmissuhteiden osatekijää ei ollut.

Monipaikkaista on myös maaseudun vapaa-ajan asuminen. Tämäkin näkyy edellisistä lainauksista. Vaikka asumiskeskustelujen teemana oli koti, keskustelijat puhuivat paljon vapaa-ajan asumisesta. Puhuttiin sekä liikkuvista kodeista että mökeistä, vaikka keskustelurungossa ei ollut yhtään niihin liittyvää virikettä. Vapaa-ajan asuminen miellettiin kodin osaksi, ja siellä erottuivat samat kotoisuuden osatekijät kuin kodissa yleensäkin.

Mökki on suomalaisen kakkosasunto. Joskus se nostettiin omakotitalon rinnalle tasaveroiseksi osaksi, joskus jopa tärkeimmäksi, kotoisimmaksi paikaksi. Myös ykköskodissa tavoitellaan usein mökinkaltaisia ratkaisuja. Kodista puhuessaan osa keskustelijoista kaipasi mökkiä omaksi kuvavirikeeksi ja keskustelunaiheeksi. Keskustelijoiden mökit hajosivat joka puolelle maata: Lappiin, Päijät-Hämeeseen, Suomenselälle, Pohjois-Karjalaan. Vapaa-ajan asuminen on tärkeä maaseutuasumisen muoto.

Mökissä luonto on määräävämmässä asemassa kuin omakotitalossa, sillä vapaa-ajan asunto pyritään sijoittamaan luonnon lähelle. Usein tähän vaikuttavat myös harrastukset. Mökillä luonto koetaan voimakkaammin, koska sitä pysähdytään seuraamaan. Luonnon annetaan puhua. Siksi taivas voi näyttää sinisemmältä, äänet puhtaammilta ja hiljaisuuskin syvemmältä.

”Mulla on mökki Somerolla keskellä peltoa, samanlainen kuin kotitalo Lapualla – –. Kyllä kun siellä – – kesäiltana meet pimenevään syysiltaan, niin ne taivaan näkee ja tähdet ja muuta, niin on se vähän eri tunnelma kuitenkin. Ja päivällä sä näet, että siellä näkyy pilvet. Siellä näkyy taivas, ja siellä näkyy, että ei oo taloa eikä tönöä, eikä kukaan tuu eteen. Niin on siinä vaan se oma tuntu, että täällä saa silimä huilata.”

Vapaa-ajan asunto eletään kodiksi samojen periaatteiden mukaan kuin varsinainen asunto. Mökistä tehdään omannäköinen, se suunnitellaan itse. Mökki on myös tekemisen paikka. Siellä voidaan toteuttaa paljon sellaisiakin unelmia, joita on vaikea tuoda esimerkiksi kerrostaloasuntoon.

”Mökillä puuhastelu, siellä on kaikennäköistä. Pala mettää siinä ympärillä, joka sitten teetättää, ja sinne saa mennä tekemään kaikennäköistä, milloin mitään.”

Kaiken elämisen ja tekemisen vuoksi myös ylisukupolvinen kiinnittyminen kohdistuu usein juuri lomapaikkaan. Mökissä näkyvät sekä lasten että vanhempien kädenjäljet – samoin yhdessä vietetyt hetket muistoinen.

”Meidän lapset ja mun veljeni lapset, – – niin he on sanonut, että kaiken muun saatte myydä, mutta ette mökkiä. Siellä on meidän juuret. Ne on siellä – – rannalla. Meidän lapset, meillä on kaksi lasta, 35 ja 33. He sanoo, että kaiken muun saatte hävittää, mutta sitä ei koskaan, meidän juuret on siellä.”

Osallistujat puhuivat paljon myös väliaikaisista asumismuodoista: teltoista, asuntovaunuista, majoista, matkustajakodista ja hotellihuoneista. Köyhien, asuntovaunuissa elävien, opiskelijoiden ja vanhainkotien olosuhteita pidetään yleisesti epäkodikkaina. Kodintunne ei kuitenkaan ole niissä mitenkään rajoittuneempaa. Alkeellisuudesta ja hetkellisyydestä huolimatta väliaikaisista asumismuodoista puhuttiin maaseudun asumiskeskusteluissakin lämpimästi, omakohtaisten muistojen kautta.

”Teltat tuo muistoja lapsuudesta, kun Härmässä oltiin telttaretkellä, ja siellä oli koko Itäkyän nuoret, ja tuli kova ukonilma.”

”– Ensimmäinen paikka oli Oulun yläpuolella matkustajakoti. Muutettiin hyvin kun – – pääsi armeijasta. Oli kiire vaan lähteä kotoa pois.

– Niin mutta kotihan sekin oli, se matkustajakoti.”

Muistot ja kertomukset ovat tulkintoja menneisyydestä. Niiden avulla jäsenämme ajallisuutta ja samalla omaa olemassaoloamme. Asumiskeskustelijat halusivat usein selvittää mielipidettään kertomalla muiston jostakin nimenomaisesta tapahtumasta. Mikä voisikaan tehdä muille keskustelijoille paremmin ymmärrettäväksi paikkaan liittyvää erityistä suhdetta kuin muisto, jolla on henkilökohtaista merkitystä? ”Kyllä lapsuudenkodin muistot! Ja kyllä ne kulkee aina mukana.” Muisteltiin muun muassa pyykinpesua, myrskyistä soutumatkaa ja

leppoisaa tuokiota sarjakuvalehden parissa.

Muistojen ja kertomusten lisäksi historia kulkee mukana myös perintönä. Rakennukset, irtaimisto ja maaomaisuus voivat olla ihan kirjaimellisesti perittyä omaisuutta ja siksi rakkaita. Koti irtaimistoon sisältää usein viittauksia lapsuudenkotiin, vaikka varsinaista vanhemmilta jäänyttä aineellista perintöä ei siihen sisältyisikään. Omaan kotiin halutaan jotakin vanhemmista, suvusta tai oman elämänhistorian vaiheista muistuttavaa kodikkuutta luomaan. Hankitaan esimerkiksi samantyyppinen talo, huonekalut, astiasto tai taulu kuin vanhemmilla oli. Mieluiten jäljet saisivat olla aitoja, mutta aidon puuttuessa vastaavakin käy.

Virikekuvan vanha talonpoikaisinteriööri miellytti yleisesti asumiskeskustelijoita: se herätti muistoja ja tarjosi viitteitä menneisyydestä.

”Sieltä löytyi semmoinen taulu, joka oli siellä meidän kotona ollut, semmoinen lito. Se on sen takia tietenkin tärkeä, kun siinä luki alla, että Väinö Aaltonen, – – velipoika sen otti mukaansa ja pani sinne uuden kotinsa [seinälle], – – se on siellä seinällä edelleenkin.”

On myös aineetonta perintöä: tiedot, taidot, tavat, arvot, toimintamallit ja ajattelutavat. Kaikista elämänvaiheista jää merkkejä. Osa kulkee mukana tiedostamattomasti, osa harkitusti ja tarkoituksella. Lapsuudenkodin opetukset muistetaan pitkään, ja ne saattavat välittyä vielä seuraavillekin sukupolville.

”[K]aikille tavaroille piti olla paikka. Se [äiti] löi aina rautanauhan seinään, kun tuli joku uus tavara, mikä piti säilyttää, ja sitten meillä oli kova kuri lapsilla, että jos joku tarvii niitä saksia tai sitä vasaraa, niin se pitää palauttaa siihen samaan paikkaan. Niin mullakin on semmoinen periaate sitten ollut omienkin lasten kanssa omassa huushollissa.”

Koti muuttuu iän mukana. Ihmiset ymmärtävät kotinsa tapahtumien sarjana. (Varley & Blasco 2000.) Taloa korjataan ja laajennetaan perheen kasvaessa. Siinä koetaan tapahtumia: lapset muuttavat pois, perustavat omat perheet, ja heidän huoneensa voidaan antaa vuokralle. Vanhukset jäävät kotiinsa ja ikääntyvät paikassa. Itsestään kertoessaan ihmiset kertovat mielellään tämännäköisiä kotikertomuksia tai oman asumisuransa

kuvauksia. (Blunt & Dowling 2006, 32–45.)

Vastaava ajallisuus sisältyy myös asunnonvaihtokertomuksiin. Oma elämänura jäsennetään usein sarjaksi muuttoja. Päähuomio ei ole muuttotapahtumassa vaan kunkin kodin keskeisissä hetkissä. Ihmiset saattavat tilittää muillekin pitkiä ja tarkkoja asuinhistorioita, sillä muuttaminen ei ole nykyään ainutkertainen tapahtuma. Toisiaan seuranneet kodit auttavat muistamaan, mitä missäkin elämäntapavaiheessa tapahtui.

”Tämä on 21. muutto, joka tehtiin tuota ja se osoittaa, että koti on ollut määrättyllä tavalla hakusassa, mutta hyvä, että tässä iässä sentään löytyi vielä.”

”Se kertoi elämästään ja kävi näyttämässä niitä paikkoja, missä hän oli asunut. Erittäin kauniita paikkoja vaikka kuinka monta, ja nyt oli kuitenkin kotiutunut tänne –. Hän oli muuttanut 42 kertaa, tämä oli se tämän jutun juoni. 42 kertaa!”

Se, että jollakulla on ollut 21 tai 42 asuntoa, ei tarkoita, että hän olisi ollut koditon. Sen sijaan se tarkoittaa, että hänen monipaikkainen kotikokemuksensa koostuu peräkkäisistä osista, joista joku voi olla hallitsevampi kuin toinen.

Kodin ajallisuuteen liittyvät myös nostalgia ja sen emokäsite koti-ikävä (Johannisson 2013). Kaivata voidaan myös sellaista, mitä ei ole koettu. Puhutaan esimerkiksi taivaskaipuusta, mutta ikävöiminen edellyttää aiempaa kokemusta ikävän kohteesta. Samoin nostalgia kohdistuu aina menneeseen, ei koskaan tulevaan. Nostalgia viittaa selkeämmin ajalliseen kaipuuseen kuin koti-ikävä, jossa korostuu myös paikan ja ihmissuhteiden merkitys. Tällaista koti-ikävää voi potea myös maaseudulle muuttanut kaupunkilainen.

”Minäkin oon vuonna 65 tullut Helsinkiin, niin en oo missään muualla sen jälkeen asunut, nyt sitten muutaman vuoden Nurmijärvellä, ja koko ajan tekee mieli Helsinkiin takaisin. Siis on niin kuin paikkakuntaikävä, – siellä on se kaikki, minkä mä tunnen, siellä on ehkä mun parhaat kaverit, vaikkon mä niiden kans oo edes kerran vuodessakaan tekemisissä.”

Kotiseutuaan ikävöivät ihmiset eivät tavallisesti niinkään ikävöi johonkin paikkaan vaan johonkin aikaan tai ihmissuhteisiin. Tämä paljastuu silloin, kun ikävän kohteeseen pääsemistä seuraakin petty-

mys: paikka ei olekaan sama. Se on muuttunut ajassa.

– Ei tässä iässä enää sitten ystävien löytäminen, vaikka olisi kuinka entinen kotipaikka, ei se oo helppoo.

– Ei, eikä sinne entiseen kotipaikkaan tai sanotaan, sinne missä on syntynyt, no eihän siellä oo enää meidän tuttuja juuri ollenkaan.

– Siellä on uudet asukkaat.”

Alistair Thomsonin mukaan koti-ikävä kohdistuu sekä ihmisiin että paikkaan. Hänen havaintojensa mukaan koti-ikävä oli suurin syy, miksi ne Intiaan ja Australiaan muuttaneet britit, jotka palasivat kotimaahansa, tunsivat palattuaan ikävää yhtä lailla Intiaan ja Australiaan. (Thomson 2005.) Ikävänkohteen vaihtuminen on yksi osoitus monipaikkaisuuden merkityksestä kotikokemuksissa.

Koti on yksi tärkeimmistä nostalgian ja muistin paikoista. Arjen esineet ovat kollektiivisen muistin kuljettajia. Esimerkiksi pukeutuminen, syöminen ja ruuanvalmistustavat voivat siirtää kodintunnon kauas vieraisiin maisemiin, niin että uppo-outo ympäristö tuntuu edelleen kotoisalta.

Kodista puhutaan

Kun huomion kohteeksi otetaan asumiskeskustelun sisältöjen sijasta puhuntojen sävy, aineistomme tarjoaa jälleen uutta ajateltavaa. Puhunnat nojaavat aina henkilökohtaista kokemusta laajempiin tulkintoihin ja perinteisiin. Monet ääneen lausumatomat arvot ovat lujasti suomalaisen yhteiskuntaan petautuneita. Tällaisia arvojen syvärakenteita on löydettävissä myös suomalaisesta asumisen perinteestä. Ne vaikuttavat asumisen arvostuksiin ja siihen, miten asumisesta puhumme (Muhonen & Ojala 2004; Puustinen 2010, 317–318; Riu-kulehto & Rinne-Koski 2013; Braudel 1958). Miten kodista puhutaan? Mitä keskustelijoiden puhunnat paljastavat suhtautumisesta asumiseen, kotiin ja vanhenemiseen? Neljä asumisen ja ikäänymiseen liittyvää puhuntaa hallitsi maaseudun asumiskeskusteluja. Nimesimme ne perintödiskurssiksi, erotteludiskurssiksi, kiintymysdiskurssiksi ja ikäänymisen diskurssiksi.

Asumiseen liittyvä kulttuuriperintö sävytti

asumiskeskustelujen puhuntoja kolmessa muodossa. Perintödiskurssissa käsiteltiin itsenäisen asumisen ihannetta, omakotitaloa sekä loma-asumisen perinnettä.

”Mulla on iän päivän ollut se, että omakotitalo se olis ainoa asumismuoto, mutta olosuhteiden pakosta on joutunut valitsemaan tällaisen rivitalon.”

Itsenäisen pärjäämisen ihanne on iskostunut syvälle suomalaiseen kulttuuriin (Karisto ym. 1998, 187; Puustinen 2010). Se leimaa erityisesti omakotitaloasumista. Omistusasuminen on kiivennyt korkealle useissa asumisen arvostukseen liittyvissä tutkimuksissa. Puustinen pitää ihannetta seurauksena 1900-luvun kansallisesta asuntopoliitikasta: omistusasumisen, omakotitalojen ja luonnonläheisten asuinympäristöjen kehittäminen on vakauttanut yhteiskunnallisia oloja sekä kansalaisten kulutuskäyttäytymistä. Omistusasumisen toivottiin lisäävän sosiaalista turvallisuutta sekä vakiinnuttavan työväen elämäntapoja (Puustinen 2010, 317–321).

Omakotitalon suosiminen liittyy sukupolvien väliseen jatkuvuuteen. Itse rakennettu talo on kädenjälki ja konkreettinen perintö omille lapsille (Karisto ym. 1998, 183). Saman ilmiön on tunnistanut myös Jea-Pekka Roos (1987, 65–67) tarkastellessaan suomalaisten sukupolvien elämäntapoja. Omakotitalo edustaa yhtä elämän kiinnekohtaa ja onnistumisen symbolia erityisesti 1925–1940 syntyneen sodan jälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvelle. Talon rakentaminen on ollut miehen mitta. Veteraanien henkinen perintö kantaa vahvana tähän päivään asti. Tämä on jättänyt jälkensä myös nykymusiikin sanoituksiin: Leevi and the Leavingsin *Vasara ja nauvoja* ja Arttu Wiskarin *Avaimet käteen* kertovat karulla tavallaan talon rakentamisen asettamista paineista.

Puustinen (2010, 325–326) puhuu itsenäisyyden ja omatoimisuuden ihanteesta kansallisena luonteenpiirteenä, jossa korostuu asumisen itsemääräämisoikeus. Sillä tarkoitetaan asumisen yhteydessä laajasti ymmärrettyä omaa tilaa ja oikeutta hallita sitä itsenäisesti. Tämä ääni kuului myös asumiskeskusteluissa. Pohdittiin muun muassa asumisen itsenäisyyttä sitten, kun voimat alkavat vähetä. Moni keskustelija piti tavoitteenaan asua ja selvitä

kotona niin pitkään kuin mahdollista.

Vaikka maaseudun ikäihmiset arvelivat tarvitsevana tulevaisuudessa yhä enemmän apua, kukaan keskustelijoista ei laskenut tulevaisuuttaan omien lapsien varaan. Kaukana asuvat lapset eivät voi olla vanhempiansa apuna arkipäivässä. Lapset voivat olla tukena, kun omat voimat eivät enää riitä omakotitalon ylläpitoon ja asuminen joudutaan ratkaisemaan uudella tavalla, mutta kukaan keskustelijoista ei pitänyt realistisena sellaista vaihtoehtoa, että siirtyisivät asumaan lastensa luokse.

”Kyllä niistä isomman riesan saa, kun ne on lähempänä.”

”Vaikka nyt on ihan kivasti tähän asti mennyt siinä omakotitalossa, ja pojan perhe asuu samassa pihapiirissä, että siitä saa aina apua, niin kyllä varmaan – – yksineläjille tulee mieleen tässä iässä se, että joku helepompi asumismuoto kuin omakotitalo. Että kun siinä on kuitenkin ruohonleikkurit ja siinä on lumityöt ja muut sellaiset lämmitykset, puilla nytkin on takassa pitänyt tulta joka päivä, kun ollut näitä pakkasia.”

Vaikka lasten kanssa ollaan tekemisissä ja asuntoon varataan heille tilaa vierailuja varten, he saivat varsin vaatimattoman roolin keskustelijoiden sosiaalisissa suhteissa. Sen sijaan informantit jäsenivät tulevaisuuttaan paikallisyhteisön osana. Yhteisöön kuulumisesta puhuttiin kaikissa asumiskeskusteluissa. Yhteisöllisyys parantaa maaseudun elämänlaatua, tuo turvallisuutta ja kiinnittää paikkakuntaan (vrt. Kilpeläinen 2012, 15–16; Oinas 2012, 90–95). Pääkaupunkiseudun keskustelijat liittyivät yhteisöllisyyden paljon voimakkaammin muualla asuviin sukulaisiinsa. Kyse oli omia lapsia laajemmasta sukuyhteystyöstä:

”Sitten jos ajatellaan tän kolmannen ikävaiheen kotia, niin se kai on sitten se, mihin me laillaan ennen vanhuutta pysähdyttään elämään ja asumaan, ja siihen tietenkin kytkeytyy ne lähi-ihmiset. Mutta minä hakisin siihen myöskin sukua siihen kodin yhteyteen. – – Jotenkin on sellainen suuri puute siitä, mitä on aikaisemmin ollut lapsena ja nuorena. Että tähän nykykotiin täällä kaupungissa on vaikeampi saada sitä sukua, joka kuitenkin on meillä niin tärkeä sillä tavalla.”

Sukulaisista etäntyminen liittyi tässäkin puheenvuorossa kaupunkilaiseen elämäntapaan. Lainaus (yllä) kertoo sukulaisten hajaantumisesta 1960- ja 1970-lukujen muuttoalloissa. Usein

yhteyksiä ei ole ylläpidetty erityisen tiiviisti. (Karisto ym. 1998, 183.) Joillakin keskustelijoilla oli syntynyt halu muuttaa eläköitymisen jälkeen takaisin juurille, toiset tyytyivät ylläpitämään yhteyksiä säännöllisin vierailuin.

”Suurin haaveeni oli aina asuessani Helsingissä, että pääsisin vielä muuttamaan synnyinseudulle Lappajärvelle, ja se on kaikki toteutunut. Voiko paremmin olla!”

Mökkeily antaa monille mahdollisuuden palata kotiseudun maisemiin ja luonnon helmaan (ks. esim. Pitkänen & Kokki 2005, 174; Hirvonen & Puustinen 2008, 57–58). Keskustelijat kertoivat luonnon tarkkailusta ja kuvasivat maaseutu ympäristön kaupunki ympäristöä olennaisesti virikkeellisemmäksi (vrt. myös esim. Pitkänen 2012, 74).

”[K]aupungissa ja maalla, se on ihan eri asia. Tosiaan kaupunkilaisen elämä voi olla ihan tosiaan, että se on vaan se nukku-mapaikka, mutta meillä täällä maalla – – siellä ollaan ja tehdään.”

Sauna on olennainen perintödiskurssin aihe. Saunominen muodostaa erottamattoman osan suomalaista asumista (ks. esim. Alasuutari & Alasuutari 2010, 96–108). Saunakulttuuri kutoutui maaseudun asumisen itsestään selväksi osaksi kymmenissä puheenvuoroissa. Korostettiin saunan tärkeyttä kotoisuuden muodostumisessa: sauna kuuluu suomalaiseen kotiin: ”Se ei oo suomalainen talo, jos siinä ei oo saunaa. Ei varmasti.” Kaikkien puheenvuorojen kohdalla ei voi olla aivan varma saunan käytännön roolista puhujan kodissa. Kyse voi olla myös totunnaisesta puhunnasta, joka sekkin on osoitus saunan merkityksestä kulttuuriperinnön osana.

Maaseutu- ja kaupunkiasumisen erotteludiskurssissa eroja nähtiin suhteessa kotiin, ympäristöön ja sosiaaliseen elämään.

”[M]un tyttären mies, joka on kaupunkilainen, Helsingissä syntynyt ja täällä kasvanut ja muuta niin ne menee joka vuosi sinne kesällä aina muutamaksi vuorokaudeksi sinne [maalle] ja seisoo melkeen ne yöt siellä ulkona, kun se ihmettelee sitä,

että kuinka voi olla näin hiljaista, – – että taivas vaan ja tähdet ja muuta niin tämmöistä, että heillä aina koluutti raitiovaunu ja joku meni jyskytti siinä ja kolina ja hälinä kuului.”

Erotteludiskurssin juuret juontavat jo 1800-luvulle, aikaan jolloin alettiin pohtia yhteiskunnan modernisaatiota ja sen seurauksia. Suurkaupunkien tiivis sosiaalinen verkko pakottaa suurkaupungissa asuvia ylläpitämään välinpitämättömän ja etäisen suhteen ympäristöönsä. Samantapaiset ajatukset kaikuivat maaseudun asu-miskeskusteluissa: keskustelijat pohtivat muun muassa maaseudun ja kaupungin erilaisia tervehtimiskulttuureja (vrt. esim. Rinne-Koski & Riukulehto) 2013, 37–39). Maaseudun tiivis yhteisöllisyys eroaa kaupungin kohteliaasta nimettömyydestä. Maaseutu nähtiin kaupunkia vapaampana asuinympäristönä, jossa ei tarvitse murehtia pukeutumista tai ulkonäkökoodeja esimerkiksi postia hakiessa.

”[K]oti on todella se elämän sydän määrättyllä tavalla, että siellä saa olla ihan niin kuin itte lystää. Kaupungissa kun asutaan niin siellä ei tartte, kun pihaan astua, niin melkeen pitää olla suorat housut jalassa ja kravatti kaulassa.”

Kotiin ja kotoisuuteen liittyviä tunteita, muistoja ja arvoja käsiteltiin kiintymisdiskurssissa. Koska tätä kokonaisuutta jo käsiteltiin monipuolisesti kodin ajallisuuden yhteydessä, riittääköön tähän yhteyteen vain yksi paljonpuhuva lainaus:

”Sellainen ihminen joka kaksikymmentä vuotta on elänyt siellä maatalossa, siellä sukutilalla, joka on tehnyt niitä peltotöitä läpi vuoden melkeen hevosella heiniäkin talvella hakien sieltä heinäladoista, joka on ollut kaksikymmentä vuotta niin juurevasti kiinni siinä elämässä, tehnyt kaikki vapaa-ajat työtä sen maatilalla eteen, niin se on kyllä niin lujassa ainakin minussa, että kyllä mä kaikista rakkaimpana paikkana tässäkin vaiheessa niin se on minun sydämen paikkani, se mun oma koti, – – ja myös huomaan, että oon siirtänyt sen saman rakkauden lapsilleni, että tyttäreni, vaikkeivat he nyt usein siellä käy, mutta – – minusta he on omaksunut ne tänne sisälleen ne arvot, jotka lähtee sieltä.”

Neljäntenä erottuu ikääntymisdiskurssi. Vaikka tutkimuskirjallisuudessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa usein korostetaan vanhenemisen nopeaa muutosta (esim. Jyrkämä 2013, 89), maaseudun

asumiskeskustelijat suhtautuivat nykyiseen elämänvaiheeseensa varsin neutraalisti ja järkipäisesti. Tietyt ikääntymisen reunaehdot on hyväksyttävä. Osaltaan tämä saattaa johtua osallistujien keski-ikästä (71 vuotta): uudet arkirutiinit ovat jo muodostuneet. Eläkeikaan ei ladattu suuria odotuksia, ainakaan niitä ei painotettu. Sen sijaan tulevaisuudenodotukset kohdistuivat neljanteen ikään.

Yksi osallistuja valotti ihmisen ikävaiheita pienen kertomuksen avulla ja jäseni samalla kolmannen ja neljännen iän käsitteitä itselleen:

”Pappi piti saarnan siellä, ja silloin mä olin, että herran jumala sentään! Että teillä on takana lapsuus, nuoruus, aktiiviyöelämä, ja nyt te ootte vanhoja, ja tämän jälkeen teillä ei ole mitään. Ei tämä oo neljäs ikä sitten tällä tavalla? Lapsuus, nuoruus, työelämä, työkä ja sitten jo tämä ikä, mitä nyt ollaan. Ja tämän jälkeen ei oo kuulemma enää mitään!”

Keskusteluissa käsiteltiin paljon asumisen arkea ja palvelujen saavutettavuutta. Ikääntyessä asumisen ja kodin käytännöllisyys korostuvat ja avun tarve kasvaa. Maaseudulla siivous, ikkunoiden pesu ja lumityöt hoidetaan itse mahdollisimman pitkään. Vaikka suurten ikäluokkien ihanteita hallitsee vahva omatoimisuuden perinne, ostopalveluiden käyttö ei ollut keskustelijoille vaikea ajatus. Nykyisessä elämänvaiheessa ani harva suunnitteli hankkivansa ostopalveluja kotiin, mutta ne näyttävät nivoutuvan luontevasti tulevan asumisen osaksi (vrt. Lapintie & Hasu 2010, 170–173). Neljännessä iässä ostopalveluille ajateltiin jopa hallitseva osa. Vain hinta herätti epäilyjä. Ikääntymisestä rakennettiin kuvaa itselle koituvien kustannusten, mutta myös yhteiskunnalle aiheutuvan taakan kautta (ks. esim. Karisto 2005, 49–50). Neljäs ikä näyttäytyi yhteiskunnallisesti epätoivottavana ja yhteiskuntaa rasittavana.

”– Jos tämä kehitys jatkuu, niin kun nyt näyttää, että aina kaikesta vaan tingitään ja tingitään, niin kyllä meidätkin myyään liimatehtaaseen.

– Mikä liimatehas toimii halvimmalla. Niin kun huutolaiset aikanaan.”

Ikääntymisen diskurssiin kuuluu myös päätösten tekeminen tulevaisuuden varalle. On mietittävä, mitä tulevien vuosien asumiselta halutaan.

Muutamassa puheenvuorossa korostui se, että päätös tulevaisuudesta on tehtävä nyt, kun vielä jaksetaan muuttaa ja asettua uuteen paikkaan.

Ikääntymispuhetta leimasi monenlainen huoli. Se näkyi ensinnäkin yksinjäämisen pelkona. Maaseudun asukkaat epäilivät kaupunkiasumista yksinäiseksi. Siksi elämä maaseudulla on parempaa:

”Eipä siellä paljon naapureita katella, kyllä ne voi olla kuolleen siellä viikkokausia ja vuosiakin. Juuri saatiin kuulla, että meidän entinen naapuri oli ollut viikon siellä ennen kuin alettiin soittelemaan.”

Toinen näkökulma liittyi yksin pärjäämiseen (vrt. Vilkkonen 2010, 213–236). Keskustelijoiden mielestä pahin neljännen iän asumisen vaihtoehto on hoitolaitos. Maaseudun asukkaalle se on kauhuelokuvan veroinen tulevaisuudenkuva. Laitokseen ei päästä vaan joudutaan. Tämä ajatus esitettiin painokkaasti jokaisessa keskustelutilaisuudessa. Laitoksessa on ahdasta ja epämukavaa, mutta se on väistämättä ennemmin tai myöhemmin edessä. Kyse on mielikuvista: laitoksen todellinen arki vastaa tuskin puhuntaa. Pahin pelko kohdistuu itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden menettämiseen. Keskusteluista päätellen neljännen iän asumisratkaisujen imagojen kehittämisessä on huomattavasti parantamisen varaa:

”[T]uo määrä vuoteita jos on, ihmiset on, ne on vähän niin kuin lehmät pilttuussa tuossa, että se on laitoksen näköinen, mutta se on niin julma huone, että...”

Asumisen tulevaisuuden lisäksi keskustelijat jäsenivät ikääntymistä elinkaarena, jossa elämänvaiheita tarkastellaan iän tuomina muutoksina ja elämän jatkuvuutena (Poutanen ym. 2008, 6; Vilkkonen 2010, 219–226). Vanhenevalle väestölle kodin muutokset merkitsevät yhä useammin luopumista. Puhuttiin lasten poismuuttamisesta, omien vanhempien ja puolison kuolemasta. Luopumista on myös varautuminen siihen, että kotiseudulla sijaitseva lapsuudenkoti tai mökki joudutaan myymään.

Pienimuotoista luopumista liittyy asunnon vaihtumiseen. Tavaroiista ja esineistä luopuminen voi olla tuskallista, sillä ne kantavat itsessään muistoja ihmisistä, tapahtumista tai kokonaisista ajanjaksoista (ks. Huokuna 2010, 105–118). Esineillä

ja tavaroilla on toinenkin tehtävä. Ne auttavat ikääntyneen ihmisen elämänhallinnassa: ”– – siellä on niitä rakkaita vanhoja esineitä, joihin me omaa muistiammekin kiinnitämme välttyäksemme muistisairauksilta.” Kuten kaikki muistin paikat, poisluovutetut esineet liittyvät myös lapsiin ja heidän muistoihinsa. Luopumisen prosessilla on aina yksilöä laajempi vaikutus.

Parempaan maaseutuasumiseen

Olemme tarkastelleet maaseutuasumisen muutosta kolmannen iän kotikokemuksien kautta. Asunto eletään kodiksi. Avainroolissa on kotoisuuden kokemus. Aineiston perusteella muodostimme kotoisan asumisen mallin, jonka tärkeimmät osat ovat 1. ihmissuhteet, 2. omaehtoinen elämänhallinta sekä 3. kodin toiminnalliset ja esteettiset piirteet. Näiden tekijöiden on oltava kunnossa, kun tavoitellaan hyvää maaseutuasumisen kokemusta. Asuinrakennukseen ja sen ympäristöön liittyvät tekijät ovat pienemmässä roolissa, mutta eivät merkityksettä. Ne muodostavat asumisen välttämättömän pohjan. Asumisen laatua korotettaessa mietitään ennen muuta, mitä voidaan tehdä ihmissuhteiden, elämänhallinnan sekä toiminnallisten ja esteettisten tekijöiden hyväksi.

Se, miten kodista puhutaan, paljastaa asumiseen liittyviä tapoja, odotuksia ja pelkoja. Asuminen tapahtuu sekä talon sisä- että ulkopuolella, mutta varsinkin asujan omassa mielessä – sydämessä. Koti on perusluonteeltaan aina asuntoa laajempi kokonaisuus: kotiseutu.

Maaseutuasuminen on muuttunut nyt kolmatta ikää elävien ihmisten aikana monella tavoin

ja perusteellisesti. Maaseutupolitiikassa on perinteisesti kiinnitetty huomiota rakenteellisiin ja elinkeinollisiin tekijöihin, kuten taajamoitumisen, maaseudun tyhjenemisen sekä elinkeino- ja palvelurakenteen muutoksiin. Asumiskeskustelijat nostivat näiden rinnalle myös toisen tyyppisiä laatutekijöitä. Voisiko maaseutupolitiikalla edistää ihmisten yhteisöllisyyttä, elämänhallintaa, monipaikkaisuutta, omaehtoisuutta ja luontosuhdetta? Monet maaseutuasumisen hyvät puolet liittyvät näihin tekijöihin. Kodin pihapiirin saa tehdä mieleiseksi, kotipiirissä saa elää haluamallaan tavalla, luonto on rauhoittavan lähellä, yhteisöllisyys koetaan voimavaraksi.

Asuminen hankaloituu, jos lähistöllä ei ole lainkaan palveluja. Palvelut tai niiden puute ei noussut aineistossamme ratkaisevaan rooliin, mutta sen vaikutukset näkyvät välillisesti. Palveluiden loitonnutta asukkaat eivät tapaa toisiaan ja irtautuvat paikallisesta yhteisöstä. Koululaisten vanhemmat eivät enää tunne toisiaan koulujen siirryttyä isompiin yksiköihin, lapsia kuljetetaan iltaisin taajamien harrastuksiin, ja kauppa-asiat hoidetaan isoissa keskuksissa. Yhteisöllisyyden muuttuessa myös kylässä käymisen kulttuuri muuttuu: sitä ei enää tehdä sopimatta etukäteen. Maaseudun yhteisöllisyys on murroksen edessä, ja se heijastuu myös asumiskokemuksiin.

Maaseutupolitiikan on löydettävä keinoja kaikkien asumisen laatutekijöiden tukemiseksi. Se voi tarkoittaa esimerkiksi rohkeaa tukea asukkaiden yhteisöllisyyden vahvistamiseksi, asuinympäristön kehittämiseksi ja kotiseudun erityispiirteiden esiin nostamiseksi.

Lähteet

Arkistoidut alkuperäisaineistot

Maaseudun asumiskeskustelutilaisuudet. Saatavana Kotimaisten kielten keskuksen arkistossa.

Tilaisuus 1: Eläkeliiton Vimpelin yhdistys. Vimpelin nuorisoseuran talo 21.1.14. Vimpeli.

Tilaisuus 2: Järvi-Pohjanmaan Kansalliset Seniorit. Kirkontuvan yläsali 27.1.14. Alajärvi.

Tilaisuus 3: Helsingin Eteläpohjalaiset ry. Helsingin yliopiston pääarakennus 4.3.14. Helsinki.

Tilaisuus 4: Aijjoos-hanke ja Virtaa Lappajärvelle!-hanke. Lappajärven kunnantalo. 2.4.2014 Lappajärvi.

Kirjallisuus

Aaltonen, Tarja, Lea Henriksson, Tiina Tiilikka, Heli Valokivi & Minna Zechner 2015. Kodista laitokseen – vanhusten asumisen representaatiot mielipidekirjoituksissa. *Gerontologia* (29)/4, 262–275.

Alasuutari, Pertti & Maarit Alasuutari 2010. Mökkihulluus. Vapaa-ajan asumisen taika ja taito. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Blunt, Alison & Robyn Dowling 2006. Home, Key Ideas in Geography. Routledge, Abingdon.

Braudel, Fernand. 1958/1969. Histoire et sciences sociales: la longue durée. Teoksessa: *Écrits sur l'histoire*. Science de l'histoire. Flammarion. Paris. 42–82.

Braudel Fernand 1969. *Écrits sur l'histoire*. Science de l'histoire. Flammarion, Paris.

Dardel Eric 1952/1990. L'homme et la terre. Nature de la réalité géographique. Editions de CTHS, Paris 1990.

Dovey, Kimberly 1999. Framing Places: Mediating Power in Built Form. London, Routledge.

Helminen Ville, Satu Vesala, Antti Reihnen, Anna Strandell, Petra Reimi & Aliisa Priha 2017. Ikääntyneiden asuinpaikat nyt ja tulevaisuudessa. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 20/2017. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Hirvonen, Jukka & Sari Puustinen 2008. Vapaa-ajan asumisen uudet tuulet: suomalaisten näkemyksiä vapaa-ajan asumisesta. Teknillinen korkeakoulu, yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisu B 94, Espoo.

Huokuna, Tiina 2010. Ensimmäinen oma koti 1960-luvulla: esineitä, muistoja ja merkityksiä. Teoksessa: Anni Vilkkonen, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.). Kotia paikantamassa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 105–125.

Jalava, Janne, Henri Lahtinen, Tanja Tyvimaa, Maarit Vuorela & Sari Arolinna 2017. Ikääntyneiden asumisratkaisujen tarve ja toteutus. Ympäristöministeriön raportteja 16/2017. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Johannisson, Karin 2013. Nostalgia; en kånslas historia. Albert Bonniers förlag.

Jolanki, Outi 2015. Jääädä vai lähteä? Muuttosyyt 75+ haastattelussa. *Gerontologia* 29(4), 250–260.

Juntto, Anneli 2008. Asumisen muutos ja tulevaisuus. Rakennetarkastelu. Erilaistuva asuminen, osaprojekti I. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Jyrkämä, Jyrki 2013. Kolmas ikä, sukupuoli ja toimijuus. Teoksessa: Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.). Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuurit. Tampere University Press, Tampere 89–114.

Karisto, Antti 2004. Kolmas ikä: Uusi näkökulman väestön vanhenemiseen. Teoksessa: Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. 91–103.

Karisto, Antti 2005. Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa: Antti Karisto (toim.). Suuret ikäluokat. Vastapaino, Tampere. 17–58.

Karisto, Antti, Pentti Takala & Ilkka Haapola 1998. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY, Juva.

Kilpeläinen, Arja 2012. Virtuaaliyhteisöllisyys hakeutuu maaseudulle. Teoksessa: Mari Kattilakoski, Arja Kilpeläinen ja Pirja Peltomäki (toim.). Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012. 14–24.

Kotiseutua kokemassa. Kotiseutukokemuksia Järviseudulta. 2018 Timo Suutari (toim.). Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti. Seinäjoki.

Lapintie, Kimmo & Eija Hasu 2010. Asumisen monet kulttuurit. Teoksessa: Anneli Juntto (toim.). Asumisen unelmat ja arki. Suomalainen asuminen muutoksessa. Gaudeamus, Helsinki. 151–176. Manzo, Lynne C. (2003) Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places. *Environmental Psychology* 23 (2003):47–61.

Muhonen, Reetta & Hanna Ojala 2004. Ajassa muuttuva kolmas ikä. *Gerontologia* 18(1). 10–17.

Nora, Pierre 1983–1992. Les Lieux de mémoire. Gallimard, Paris.

- Oinas, Pirjo 2012. Turvallisuus maaseutuyhteisön asukkaiden arjessa. Teoksessa: Mari Kattilakoski, Arja Kilpeläinen ja Pirja Peltomäki (toim.). Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2012. 84–95.
- Pitkänen, Kati 2012. Mökkeily muuttuu – mielikuvat säilyvät. *Maaseudun uusi aika* 20(1): 50–54.
- Pitkänen, Kati & Ruut Kokki 2005. Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa. Savonlinna: Savonlinnan koulutus- ja kehittämisskeskuksen julkaisuja n:o 11. Joensuu yliopisto, Joensuu.
- Poutanen, Veli-Matti, Juhani Laurinkari & Raija Hynynen 2008. Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa. *Suomen ympäristö 20/2008*. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Puustinen, Sari 2010. Asumisen arvot ja tavoitteet. Teoksessa: Markku Norvasuo (toim.). Asutaan urbaanisti! Laadukkaaseen kaupunkiasumiseen yhteisellä kehittälyllä. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 99. Aalto-yliopisto, teknillinen korkeakoulu. Espoo. 305–348.
- Ricoeur, Paul 2000. *Le mémoire, l'histoire, l'oubli*. Seuil, Paris.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2013. Otta noessa. Kuortaneenjärven kotiseututuhentymien syvärakenteita. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2015. Historical Consciousness and the Experiential Idea of Home. In *Between Time and Space*. Sulevi Riukulehto (ed.) Cambridge Scholars Publishing 2015, 115–134.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2016. *A House Made to Be a Home*. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle upon Tyne.
- Riukulehto, Sulevi & Timo Suutari 2012. *Joki on Nurmon äiti*. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Roos, Jeja-Pekka. 1987. *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Sireni, Maarit, Maija Halonen, Olga Hannonen, Timo Hirvonen, Arja Jolkkonen, Petri Kahila, Mari Kattilakoski, Hanna-Mari Kuhmonen, Arja Kurvinen, Virpi Lemponen, Simo Rautiainen, Pasi Saukkonen & Christell Åström 2017. *Maaseutukatsaus 2017*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2017. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Rakennukset ja kesämökit 2017*.
- Suutari, Timo & Katja Rinne-Koski 2015. *Kotiseutututkimus kokemuksellisuutta tavoittamassa*. *Maaseudun Uusi Aika* 3/2015, 54–64.
- Thomson, Alistair 2005. 'My wayward heart': homesickness, longing and the return of British post-war immigrants from Australia. *Manchester University Press, Manchester*. 105–130.
- Tiihonen, Arja 2013. Mökkeilystä vastapainoa arjen asumiselle. *Hyvinvointikatsaus 2/2013*, 7–11.
- Tuan Yi-Fu (1977/2011). *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2011.
- Varley, Ann & Maribel Blasco 2000. Exiled to the home: masculinity and ageing in urban Mexico. *The European Journal of Development Research* 12 (2):115–138.
- Vilkko, Anni 2010. *Koti vanhetessa*. Teoksessa: Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.). *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 213–236.
- Vuorinen Leena 2009. *Ikääntyminen maalaiskylässä. Sosiaalipolitiikan väitöskirja*, Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos. Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso, Lahti.